

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ*

*Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини
стосовно рішення у справі «К.Х. та інші проти Словаччини»
(«К.Н. and others v. Slovakia»)*

Реферативний переклад

У рішенні, ухваленому 28 квітня 2009 року у справі «К.Х. та інші проти Словаччини», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що:

- було порушено ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), яке виявилось у ненаданні заявникам дозволу зробити фотокопії їх медичних карток;

- було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції, яке виявилось в обмеженні заявниць у ефективному доступі до суду через неможливість отримати ними чи їхніми представниками копії їх медичних карток;

- не було порушено ст. 13 Конвенції в поєднанні зі ст. 8 Конвенції, оскільки ст. 13 Конвенції не гарантує правової можливості оскаржувати закон;

- не було необхідності розглядати окремо скаргу заявниць щодо порушення ст. 13 Конвенції у поєднанні з ч. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки ст. 6 Конвенції містить суворіші вимоги, ніж ст. 13, а відтак остання стаття охоплюється ст. 6 Конвенції.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити кожній заявниці 3500 євро як компенсацію моральної шкоди та 8000 євро усім заявникам разом на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявниками є восьмеро жінок — громадян Словаччини ромського похо-

дження. Ці жінки під час вагітності та пологів проходили обстеження й лікування у двох лікарнях. Жінки стверджували, що вони не змогли завагітніти знову, незважаючи на численні спроби. Заявниці підозрюють, що їхня безплідність могла виникнути внаслідок стерилізації, проведеної їм під час здійснення кесаревого розтину.

Задля того, аби отримати медичний діагноз причин їх безплідності, заявниці уповноважили своїх представників переглянути та зробити фотокопії їхніх медичних карток як імовірного доказу для справи про компенсацію шкоди. Заявниці бажали переконатися, що відповідні документи не були знищені чи втрачені. Їх представники двічі зверталися до лікарень (у серпні та вересні 2002 року) з метою отримання копій медичних карток заявниць. Однак їм не дозволили цього зробити.

Заявниці звернулися до суду з позовами до лікарень, бажачи отримати судові рішення, яке би зобов'язало адміністрацію цих закладів надати представникам заявниць медичні картки для ознайомлення та зробити фотокопії цих документів.

У червні 2003 року суди зобов'язали відповідачів дозволити заявникам та їх юридичним представникам ознайомитися із медичними картками та зробити виписки. Втім суди не задовольнили клопотання заявниць зробити фотокопії документів, аби запобігти неналежному використанню цих документів. Окрім того, суди відзначили, що їх рішення не є перешкодою для пред'явлення позовів про компенсацію шкоди, які можуть ґрунтуватися на відповідних нормах

* Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання комюніке Секретаря суду здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування УАПРН України П. М. Рабіновичем, М. Ю. Пришляк, Т. І. Дудаш, Т. Т. Полянським.

Конвенції. Також суди нагадали про те, що медичні заклади зобов'язані надавати належну інформацію судам, які розглядають, зокрема, справи про компенсацію шкоди.

Згодом семеро заявниць отримали можливість зробити фотокопії своїх медичних документів на підставі нового Закону «Про охорону здоров'я», ухваленого 2004 року. Останній заявниці адміністрація лікарні надала короткий опис проведеної їй хірургічної операції із вказівкою, що пацієнтці було зроблено стерилізацію.

Зміст рішення Суду

Спираючись на ст. 8, ч. 1 ст. 6 та ст. 13 Конвенції, заявниці скаржилися на те, що їм не дозволили зробити фотокопії їх медичних документів, які вони бажали отримати, аби з'ясувати причину своєї безплідності. Заявниці також стверджували, що у такий спосіб їм завадили у доступі до суду, адже через відсутність відповідних документів вони не мали змоги оцінити належно свої перспективи щодо позовів про компенсацію шкоди, а також представити відповідні документи як докази.

Суд відзначив, що скарга заявниць полягала у тому, що вони не могли у відповідний час реалізувати право на ефективний доступ до інформації стосовно їхнього здоров'я та репродуктивної здатності. Відповідна інформація стосується приватного та сімейного життя заявниць, а отже, перебуває під захистом ст. 8 Конвенції.

Суд дійшов висновку про те, що особи, котрі бажать, як заявниці, отримати фотокопії документів, що містять дані особистого характеру про них, не зобов'язані давати особливі пояснення стосовно цілей використання відповідної інформації. Радше органи, котрі володіють відповідними документами і не бажать дозволити їх копіювання, мають навести вагомі причини своєї відмови.

Зважаючи на те, що заявниці отримали судові рішення, котре уповноважу-

вало їх на ознайомлення з відповідними документами у повному обсязі, ненадання адміністрацією лікарень заявникам дозволу зробити фотокопії цих документів не було достатньо виправданим. Задля уникнення ризику неналежного використання відповідних документів достатньо було застосувати відповідні юридичні гарантії. Наприклад, можна було визначити чітко обмежений перелік обставин, за яких відповідні дані могли розголошуватися, та перелік осіб, які могли б мати право знайомитися з відповідною документацією.

Суд також вказав на те, що новий Закон «Про охорону здоров'я», ухвалений 2004 року, цілком відповідав цим вимогам. Втім, він набув чинності надто пізно, аби вплинути належно на ситуацію заявниць.

Отож, Суд дійшов висновку, що було порушено ст. 8 Конвенції.

Суд прийняв аргументи заявниць про те, що після лікування вони потрапили у стан невизначеності стосовно свого здоров'я. Суд також погодився з тим, що отримання фотокопій медичних карток мало істотне значення для оцінки перспектив можливого судового провадження щодо компенсації шкоди, завданої неналежними діями лікарів. Суд у зв'язку з цим дійшов висновку, що чинний у відповідний час закон надто обмежував здатність заявниць та їх юридичних представників у ефективному представництві відповідних прав заявниць. Отож, Суд постановив, що було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Суд не визнав порушення ст. 13 Конвенції, оскільки ця стаття не передбачає можливості для особи оскаржувати закон у національних органах. Суд також дійшов висновку про те, що не було необхідності розглядати окремо скаргу заявниць стосовно порушення ст. 13, взятої у поєднанні з ч. 1 ст. 6 Конвенції. Суд пояснив своє рішення тим, що вимоги ст. 13 Конвенції є менш суворими, а відтак охоплюються змістом ч. 1 ст. 6 Конвенції.

**Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини
стосовно ухвали про неприйнятність у справі
«Аппель-Ірганг проти Німеччини»
(«Appel-Irrgang v. Germany»)**

Реферативний переклад

В ухвалі, прийнятій 20 жовтня 2009 року у справі «Аппель-Ірганг проти Німеччини», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) визнав заяву неприйнятною до розгляду.

Обставини справи

Заявники Йоганна Аппель-Ірганг, 1993 р. н., та її батьки Керстін Аппель, 1956 р. н., та Рональд Ірганг, 1954 р. н., є громадянами Німеччини, мешкають у м. Берліні. Заявники не погоджуються зі змінами до Закону «Про шкільну освіту», що набули чинності у серпні 2006 року і передбачили обов'язкове вивчення учнями 7–10-х класів курсу етики у школі. Заявники стверджували, що світський характер цього предмета суперечитиме їхній протестантській вірі. Заявники звернулися до Федерального конституційного суду (далі — ФКС) у квітні 2006 року. У липні 2006 року ФКС ухвалив рішення про неприйнятність їхньої заяви у зв'язку із невичерпанням усіх юридичних засобів.

Після цього п. К. Аппель та п. Ірганг звернулися до адміністрації школи з проханням звільнити їхню дочку від уроків етики і водночас до Адміністративного суду м. Берліна, аби отримати попереднє звільнення від таких уроків. У серпні 2006 року цей суд відмовив заявникам у задоволенні їхнього клопотання, обґрунтувавши своє рішення тим, що заявники не навели достатньо вагомих причин, які би виправдовували повне звільнення їхньої дочки від вивчення згаданого предмета. Також суд відзначив, що обов'язкові уроки етики не суперечать Конституції Німеччини. У листопаді 2006 року таке рішення було підтримане Апеляційним адміністративним судом. У березні 2007 року заявники також звернулися зі скаргою до ФКС, однак і ця скарга була відхилена.

Зміст ухвали Суду

Спираючись на ст. 9 Конвенції про

захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) (свобода думки, совісті і релігії), заявники оскаржували встановлений державою обов'язок їхньої дитини відвідувати уроки етики, котрий, як вони вважали, є порушенням зобов'язання держави зберігати релігійний нейтралітет. Вони стверджували, що державний контроль над шкільною системою, передбачений Конституцією Німеччини, не є необхідним обмеженням свободи релігії у сенсі ч. 2 ст. 9 Конвенції. При цьому вони також спиралися на ст. 2 Першого протоколу до Конвенції (право батьків забезпечувати дітям освіту відповідно до своїх релігійних переконань).

Суд постановив, що скарги заявників мають розглядатися головним чином у світлі ст. 2 Першого протоколу до Конвенції. Суд відзначив, що визначення змісту шкільних предметів належало до компетенції держав-учасниць. Саме держава має гарантувати те, що зміст навчання не спрямований на ідеологічні цілі, котрі зневажають релігійні та філософські переконання батьків.

Розглядаючи позицію заявників стосовно того, що уроки етики не були нейтральними, Суд відзначив, що відповідно до Закону Німеччини «Про шкільну освіту» мета уроків етики полягала у вивченні фундаментальних її питань поза культурним, етнічним та релігійним походженням дітей, а тому згадані уроки відповідали принципам плюралізму та об'єктивності, встановленим ст. 2 Першого протоколу до Конвенції. Також Суд звернувся до рішення ФКС, у якому відзначалося, що відповідно до змісту курсу етики вчителям заборонялося здійснювати неналежний вплив на учнів. Більше того, заявники не згадували про те, що навчальний курс етики, котрий викладався упродовж 2006/07

навчального року, зневажав їхні релігійні переконання.

Далі Суд висловився стосовно твердження заявників про те, що християнська релігія не висвітлювалася належним чином у курсі етики, незважаючи на християнську традицію Німеччини. Суд відзначив, що вирішення питання про те, чи навчальний курс має бути присвячений в основному якійсь певній релігії, зважаючи на традицію країни, чи ні, а також про те, чи етика має викладатися в окремих класах, поділених за ознакою релігійних переконань учнів, чи в одному класі, — належали до свободи розсуду держави. Стосовно твердження заявників про те, що зміст курсу етики суперечив їхнім релігійним переконанням, Суд відзначив, що ані закон «Про шкільну освіту», ані сам предмет не надавав переваги якійсь певній релігії. Суд

вказав, що Конвенція не давала підстав для припущення про наявність права не бути відкритим до інших переконань, окрім своїх власних. Більше того, нічого не перешкоджало дочці заявників і далі продовжувати вивчати курс протестантської релігії у школі.

Суд зрештою дійшов висновку, що запровадження обов'язкового вивчення етики у школі не було перевищенням свободи розсуду з боку органів влади, покладеної в основу ст. 2 Першого протоколу до Конвенції. А відтак, органи влади не були зобов'язані звільняти цю ученицю від вивчення відповідного шкільного курсу. Той факт, що у м. Бранденбурзі було передбачено можливість звільнення від уроків етики, не мав істотного значення для висновку Суду. Тому Суд визнав заяву заявників недостатньо обґрунтованою, а отже, неприйнятною.

**Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини
стосовно рішення у справі «Лаутсі проти Італії»
(«Lautsi v. Italy»)**

Реферативний переклад

Ключовий висновок: Розп'яття у шкільних кабінетах суперечить праву батьків навчати своїх дітей відповідно до власних переконань і праву дітей на свободу релігії.

У рішенні, ухваленому 3 листопада 2009 року у справі «Лаутсі проти Італії», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що

— було порушено ст. 2 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) (право на освіту), взятую поєднанні зі ст. 9 Конвенції (свобода думки, совісті і релігії).

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявниці 5000 євро як компенсацію моральної шкоди.

Обставини справи

Заявниця п. Соїле Лаутсі є громадянкою Італії, проживає у м. Абано Терме. У 2001/02 навчальному році діти

заявниці у цьому ж місті навчалися у державній школі «Istituto comprensivo statale Vittorino da Feltre». В усіх класних кімнатах цієї школи на стінах висіли Розп'яття. Пані Лаутсі вирішила, що це суперечить принципу секуляризму, відповідно до якого вона виховувала своїх дітей. Заявниця висловила адміністрації школи свою позицію, спираючись на рішення по іншій справі, винесене касаційним судом у 2000 році, в якому містився висновок про те, що наявність Розп'яття на виборчих дільницях порушує принцип секуляризму держави. У травні 2002 року адміністрація школи вирішила залишити Розп'яття у класних кабінетах. Згодом обраний адміністрацією підхід був підтриманий Міністерством державної освіти, яке ухвалило для шкіл відповідну директиву.

23 липня 2002 року заявниця оскаржила рішення адміністрації школи до

регіонального адміністративного суду. Вона стверджувала, що підхід школи порушував конституційний принцип секуляризму та неупередженості стосовно формування світогляду з боку державних органів. Міністерство державної освіти, яке приєдналося як сторона у цій судовій справі, пояснило, що відповідна ситуація була зумовлена двома королівськими декретами від 1924 та 1928 років. 14 січня 2004 року цей адміністративний суд задовольнив клопотання заявниці про те, щоб справу було передано до Конституційного суду Італії (далі — КС). Під час розгляду справи у КС Уряд стверджував, що ситуація, яка склалася у школах, була природною, адже Розп'яття було не тільки релігійним символом, але також і символом Італійської держави, своєрідним «прапором» єдиної названої у Конституції релігійної організації — католицької церкви. 15 грудня 2004 року Конституційний суд постановив, що він не мав повноважень розглядати справу, оскільки спір стосувався не закону, а підзаконних актів. 17 березня 2005 року адміністративний суд відмовив у задоволенні скарги заявниці. Він постановив, що Розп'яття було символом італійської історії та культури, а отже, — італійської ідентичності, а також символом рівності, свободи і толерантності так само, як і державного секуляризму. У лютому 2006 року Державна рада Італії також відмовила заявниці у задоволенні скарги, обґрунтувавши своє рішення тим, що Хрест став однією зі світських цінностей Конституції Італії, а отже, становив цінність громадянського життя.

Зміст рішення Суду

Пані Лаутсі від свого імені та від імені своїх дітей стверджувала, що демонстрація Розп'яття у державній школі суперечила її праву забезпечувати освіту та навчання дітей відповідно до власних релігійних, світоглядних переконань, як це передбачено ст. 2 Першого протоколу до Конвенції. Демонстрація хреста також порушувала її свободу совісті і релігії, що гарантується ст. 9 Конвенції.

Не помітити наявності Розп'яття у

шкільних кабінетах було неможливо. Школярі будь-якого віку могли зрозуміти його як релігійний знак. А отже, вони могли сприймати своє шкільне середовище як таке, що позначене певною релігією. Така ситуація могла би заохочувати дітей, котрі сповідували цю релігію, однак водночас перешкоджати дітям інших релігій, зокрема тим, що належали до релігійних меншин, чи дітям з атеїстичних сімей. Свобода не сповідувати жодну релігію (що втілена у свободі релігії, гарантованій Конвенцією) не обмежувалася тільки відсутністю релігійних відправ чи релігійної освіти у школах; вона також поширювалася на ритуали чи символи, котрі представляли віру, релігію чи атеїстичні переконання. Ця свобода потребувала особливого захисту у тих випадках, коли сама держава представляла певну віру, а особа була поставлена в умови, в яких вона не могла уникнути впливу або якщо і могла, то через непропорційні жертви й зусилля.

Держава повинна утримуватися від нав'язування релігії у середовищі, в якому громадяни є залежними від неї. Зокрема, необхідно було дотримуватися конфесійного нейтралітету у сфері публічної (державної) освіти, де навчання було обов'язковим, незалежно від релігії, і мало на меті формування у дітей критичного мислення.

Суд не міг збагнути того, як наявність у державних школах Розп'яття — символу, який обґрунтовано пов'язується з католицтвом (релігією більшості населення в Італії) — могла слугувати освітньому плюралізму, що був істотно важливим для збереження «демократичного суспільства» у сенсі Конвенції та плюралізму, визнаного Конституційним судом Італії.

Таким чином, обов'язкова наявність символу певної конфесії у місцях, котрі належать до сфер управління державних органів (наприклад, у класних кабінетах шкіл), обмежує право батьків навчати своїх дітей відповідно до своїх переконань і право дітей сповідувати чи не сповідувати певну релігію. Отож, Суд дійшов висновку про те, що була порушена ст. 2 Першого протоколу до Конвенції, взята у поєднанні зі ст. 9 Конвенції.

**Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини
стосовно рішення у справі
«Холдинг ‘Європапреса’» проти Хорватії
(«*Europapress Holding d.o.o. v. Croatia*»)**

Реферативний переклад

Ключовий висновок: обов'язок підтвердити правдивість дифамаційних тверджень про факти не є несумісним зі ст. 10 Конвенції.

У рішенні, ухваленому 22 жовтня 2009 року у справі «Холдинг ‘Європапреса’ проти Хорватії» Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що

— не було порушено ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) (свобода вираження поглядів).

Обставини справи

Заявник — компанія «Європапреса» є найбільшою журнально-газетною видавничою компанією у Хорватії.

У лютому 1996 року в одному з найпопулярніших видань компанії — журналі «Глобус» — було опубліковано статтю про інцидент, який стався у будівлі Уряду за тиждень перед цим. Йшлося про те, як міністр фінансів та заступник прем'єр-міністра Б.С., будучи незадоволеними статтею журналістки Е.В., нібито сказали, що її слід вбити. Далі у статті описувалося, як відразу після цього Б.С. вихопив у охоронця пістолет та приставив його до Е.В. зі словами, що вб'є її, а після цього ще й розсміявся з власного жарту. Розповідь про те, що сталося, була опублікована наступного дня у двох інших щоденних газетах. Заява про порушення кримінальної справи проти Б.С. та позов про компенсацію шкоди були відхилені на тій підставі, що журналістка не спромоглася довести серйозну небезпеку своєму життю.

У травні 1996 року Б.С. звернувся проти компанії-заявника з цивільним позовом про наклеп. Упродовж розгляду цієї справи суд заслухав кількох свідків та зрештою частково задовольнив позов Б.С. (рішення було ухвалено у 1998 році). Суд постановив, що опублікована інформація не була правдивою та що

автор статті, котрий не був присутнім при інциденті, не перевірів належним чином справжність події. Зокрема суд встановив, що Б.С. не тримав пістолет. Суд призначив компанії-заявнику сплатити позивачу 100 000 хорватських кун як компенсацію за заподіяну моральну шкоду. Це рішення було згодом підтримане вищим судом (Окружним судом м. Загреба), який, втім, зменшив суму компенсації до 60 000 кун (приблизно 8000 євро). Верховний суд підтвердив це рішення. У листопаді 2005 року Конституційний суд відхилив конституційну скаргу компанії-заявника, не визнавши порушення її права на свободу вираження поглядів.

Зміст рішення Суду

Компанія-заявник стверджувала, що рішення національних судів порушили її право на свободу вираження, гарантоване ст. 10 Конвенції. Зокрема, компанія скаржилася на вимоги, які застосували суди стосовно доказування. Вона зазначала, що це були такі вимоги, які неможливо було виконати, а отже, суди цим, на думку заявника, поставили під загрозу роль преси у демократичному суспільстві. Компанія також скаржилася на непропорційність відшкодування, яке їй було призначено сплатити.

Суд зауважив, що покладення на відповідача у дифамаційному процесі обов'язку доказування правдивості своїх спірних тверджень не є несумісним зі ст. 10 Конвенції. Автор статті описував певні факти стосовно політика Б.С. від свого імені, не зазначаючи про жодне джерело інформації. Отож, компанія-заявник, котра опублікувала статтю без згадки про те, що у матеріалі викладалися оціночні судження, була відповідальною за правдивість змісту цього матеріалу.

Стосовно питання про докази (свід-

чення очевидців) Суд не знайшов підстав відійти від висновків національних судів про те, що викладена у статті інформація була помилковою. Зважаючи на серйозність тверджень, компанія-заявник тим більше несла відповідальність за їх доведеність. Однак жодного разу впродовж провадження компанія не надала доказів того, що журналіст, як стверджувалося, намагався зв'язатися з офісом Б.С. чи з будь-ким із очевидців. Тому Суд погодився з національними судами у тому, що компанія-заявник не підтвердила належним чином опубліковану інформацію. Відтак підстави для

зобов'язання компанії компенсувати шкоду були належними та достатніми.

Оцінюючи розмір відшкодування, Суд вказав на те, що воно було призначене не журналісту, а компанії, котра є одним із найбільших у країні журнально-газетних видавництв. Суд також відзначив, що національні суди призначили сплатити відшкодування лише 1/5 від тієї суми, про присудження якої просив Б.С. З огляду на це Суд визнав, що рішення національних судів були пропорційними до шкоди, заподіяної репутації позивача. Отож, Суд постановив, що ст. 10 Конвенції не була порушена.